

ریسک‌ها و مسائل مرتبط با پولشویی و تامین مالی تروریسم

دبیرخانه مبارزه با پولشویی سازمان بورس و اوراق بهادار

توجه کپی برداری و تکثیر از مطالب بدون ذکر منبع مجاز نمی باشد و پیگیری قانونی دارد

- در گذشته بازار سرمایه در برگیرندهٔ موسسات مالی، سرمایه‌گذاران حرفه‌ای و شرکت‌های بزرگ بود. در حال حاضر بسیاری محصولات بازار سرمایه به راحتی در دسترس پولشویان قرار دارد.
- بازارها دارای ماهیت جهانی هستند و با پیشرفت تکنولوژی و به وجود آمدن ابزارهای جدید پرداختی، امکان انجام معاملات با سرعت بسیار و ناشناختگی (anonymity) برای پولشویان میسر می‌باشد.
- بازار سرمایه در معرض ریسک فعالیت‌های غیرقانونی ناشی از بیرون از بازار و فعالیت‌های غیرقانونی ناشی از درون بازار (مانند معاملات نهانی) می‌باشد.
- پولشویان بیشتر در اوراق بهادار شناور (liquid securities) که حجم معاملات بالایی دارند، سرمایه‌گذاری می‌نمایند زیرا کشف پولشویی در اوراق مذکور سخت‌تر می‌باشد.
- پولشویان در بازار سرمایه به دنبال کسب سود نمی‌باشند بلکه هدف اصلی آنها قانونی جلوه دادن پول‌های کثیف می‌باشد.
- در بعضی از کشورها، اگر مشتری در معرض نظارت نهادهای قانونی قرارگیرد، شناسایی کامل با اخذ اطلاعات کمتری از مشتری صورت می‌گیرد به این دلیل که قوانین و مقررات مبارزه با پولشویی در کشورهای اتحادیه اروپا به صورت یکسانی وجود دارد. بنابراین در صورت وجود سیستم‌های نظارتی در کشورهای مختلف، جهت کاهش ریسک پولشویی، ریسک در معرض قرار گرفتن افراد به پولشویی کمتر می‌باشد.
- هنگامی که معاملات بین نهادهای قانونی و مشتریان عمده بازار صورت می‌گیرد ریسک پائین‌تری نسبت به وضعیتی که نهاد ناظر فقط به عنوان یک نهاد واسط می‌باشد و معاملات از طرق دیگر انجام می‌شود، وجود دارد.
- ممکن است تصور گردد که مشتریان عمده در بازار سرمایه دارای ریسک کمتر پولشویی می‌باشند در صورتی که همیشه به این صورت نمی‌باشد. عوامل دیگری نیز همانند ریسک ابزارهای مالی مورد استفاده، ریسک مناطق جغرافیایی متعدد و ریسک مشتریان باید در نظر گرفته شود.
- ریسک‌های مذکور حداقل معیارهایی، برای ارزیابی ریسک مشتریان جدید و مشتریان موجود در بازار سرمایه می‌باشد که باید جزئی از برنامهٔ ریسک نهادهای قانونی باشد.
- در حالت کلی فعالان خرد (retail participants) در بازار سرمایه مشمول قوانین مقررات مبارزه با پولشویی نمی‌باشند، آنها ممکن است به طور غیر مستقیم در هنگام افتتاح حساب و انتقال وجوه در بازار سرمایه مشمول قوانین مبارزه با پولشویی شوند.
- اقشار مختلف فعالان خرد در بازار سرمایه که مشمول قوانین مبارزه با پولشویی می‌باشند به مناطق جغرافیایی آنها بستگی دارد. به عنوان مثال در بسیاری از کشورها دلالان (dealers) بورس‌های خارجی و ارائه‌دهندگان خدمات مالی و پولی مشمول قوانین فوق می‌شوند. فعالان خرد برعکس فعالان عمده در بازار سرمایه دارای ریسک پولشویی بالا می‌باشند.

- از مشخصه های بازار سرمایه وجود امکان معاملات سریع در آن می باشد. اشخاص دخیل در این معاملات همچون شرکت های کارگزاری باید دارای برنامه مبارزه با پولشویی باشند و بر معاملات مشتریان نظارت کافی داشته باشند.
- بسیاری اشخاص فکر می کنند بازار سرمایه دارای ریسک پایینی در پولشویی می باشد. فعالان در بازار سرمایه نباید فکر کنند که بازار سرمایه مصون از وجوه شسته شده می باشد.
- پولشویان در عین حال که با سرمایه گذاری ضعیف می توانند عمل لایه گذاری وجوه را انجام دهند، آنها می توانند با سرمایه گذاری خوبشان نیز به معاملات در بازار سرمایه بپردازند. رفتارهای متناقض مذکور از جانب پولشویان می تواند رخ دهد.
- از جذابیت های بازار سرمایه برای پولشویان می توان به انجام معاملات گسترده در آن بدون ظن افراد دیگر اشاره نمود.
- نهادهای مالی فعال در بازار سرمایه، چشم خود را بر عملیات پولشویان بسته اند. تعدادی از کارگزاران و موسسات مالی شرایط را برای عملیات پولشویان تسهیل می نمایند.
- در زمانی که معاملات در مناطق جغرافیایی و بازارهای مالی متعدد انجام می گردد، امکان انجام عملیات لایه گذاری (layering) تسهیل می شود.
- همواره یک سوال مشخص وجود داشته است که آیا کشف عملیات مشکوک، امکان پذیر می باشد؟ پاسخ سوال مذکور با درک فعالیت های مشتری امکان پذیر می باشد.
- وجود جذابیت های مختلف در ابزارهای مورد معامله منجر به استفاده پولشویان از ابزارهای مذکور برای پولشویی می شود. پولشویان ممکن است از مجموعه از ابزارهای مالی برای پولشویی استفاده نمایند.
- همچنین پولشویان ممکن است از ضعف کنترل های کارگزاران استفاده نماید و یا از طریق آن لاین (جهت ناشناخته ماندن) معاملات را انجام دهند و یا ابزارهای مالی با درجه نقد شوندگی بالا استفاده نمایند و یا معاملات را در مناطقی که مبارزه با پولشویی در آنجا ضعیف می باشد استفاده می نمایند.
- ممکن است پولشویان روابط نزدیکی با کارگزاران جهت انجام آسان فعالیت های پولشویی برقرار نمایند.
- به دلیل ماهیت بازار اوراق قرضه، ریسک پولشویی بازار مذکور از ریسک پولشویی بازارهای دیگر همانند بازار سهام کمتر می باشد. بازار اوراق قرضه در مقایسه با بازارهای دیگر نقد شوندگی کمتری دارند و سررسید اوراق مذکور در سالهای متعدد آتی می باشد. همچنین فعالان در آن از فعالان عمده در بازار می باشند.
- اوراق قرضه بی نام دارای ریسک بالای پولشویی و دزدی (theft) می باشد. این اوراق را به راحتی می توان بین افراد مختلف انتقال داد بدون آن که مالک اصلی آن مشخص باشد. با این وجود امروزه انتشار و استفاده از آن بسیار کم شده است.
- شناسایی ریسک پولشویی هنگام ارزیابی ریسک مشتری و ناشر باید از سوی نهادهای مرتبط انجام شود. نهادهای مذکور ممکن است ارزیابی ریسک اعتباری را در ارتباط با ریسک پولشویی بدانند.

- اوراق قرضه با درجه BBB و یا پائینتر تحت عنوان اوراق بنجل شناخته می شوند. از اوراق قرضه بنجل جهت پولشویی استفاده می گردد. اگرچه در سال های اخیر دسترسی به آن کمتر شده است. نهادهای مالی باید دلایل منطقی سرمایه گذاران در اوراق بنجل با نقد شوندگی پائین و اهداف غیر سود آور را جویا شوند.
- به طور کلی در آغاز معاملات بورس، شرکت کنندگان در معامله جزء افراد شناخته شده می باشند (مانند شرکت های سرمایه گذاری). بنابراین ریسک پولشویی در زمان مذکور بسیار پائین می باشد.
- پولشویان جهت تبدیل و جابه جایی سریع دارایی ها به مناطق مختلف جغرافیایی معاملات بزرگ را به مقادیر کوچکتر تقسیم می نمایند و جهت انجام اقدام مذکور از کارگزاران، معامله گران و سرمایه گذاران خرد متعدد استفاده می نمایند.
- پولشویان از کارگزاری های مختلف جهت انجام معاملات به منظور پنهان نمودن منشاء وجوه استفاده می نمایند.
- وجود معاملات سهام بی نام در بازار سرمایه بسیار نادر می باشد. در صورت وجود سهام مذکور باید نظارت مستمری بر معاملات آن شود.
- ناشناخته بودن سهام بی نام می تواند منجر به سوء استفاده از سهام مذکور شود. ممکن است از سهام بی نام جهت ناشناخته ماندن ذینفع اصلی دارایی (به منظور فرار از اقدامات نهادهای قضایی و یا مالیاتی) استفاده گردد.
- پولشویان از سهام بی نام جهت پولشویی و انجام اعمال غیرقانونی استفاده می نمایند.
- پولشویان از سهام بی نام طی مراحل مختلف پولشویی (مراحل سه گانه پولشویی)، استفاده می نمایند.
- اگرچه استفاده از سهام بی نام در سال های اخیر کم شده است لیکن هنوز در بعضی از کشورها همانند پاناما و سوئیس استفاده از آن رواج دارد. در نتیجه پولشویان امکان تاسیس شرکت های گوناگون تراست که مالک آنها دارای سهام بی نام و یا گواهی قرضه می باشد در کشورهای مذکور را دارند. وجود شرکت های متعدد مذکور منجر به ناشناخته ماندن مالکان آنها می شود و پولشویان می توانند عملیات خود را تحت لوای شرکت های مذکور انجام دهند.
- باوجود مشکلات ناشی از شناسایی صاحبان سهام بی نام، نهادهای مالی باید برنامه ای جهت انجام عمل مناسب در هنگام برخورد با مشتری که دارای سهام بی نام می باشد، داشته باشند.
- با توجه به آنکه حجم معاملات در بازارهای عمده بزرگ است، آنها محدود به موسسات مالی قانونی، شرکت های بزرگ و دولتی می باشند. بنابراین ریسک مبارزه با پولشویی در آنها پائین می باشد.
- در بازارهای خرد ریسک پولشویی با اهمیت می باشد. اشخاص و معامله گران خرد معاملات متعددی با ارزش های مختلف انجام می دهند. با افزایش و توسعه استفاده از نرم افزارها و تکنولوژی های روز، پس از پذیرش مشتری از سوی کارگزاری، امکان انجام انتقالات و معاملات متعددی از طریق حساب مشتری به جاهای مختلف در عرض ۲۴ ساعت وجود دارد. شرایط مذکور مورد استفاده پولشویان جهت تطهیر وجوه قرار می گیرد. همچنین شرایط مذکور همچنین به مجرمان اجازه می دهد که وجوه را بین مناطق مختلف جغرافیایی جهت اجرای عملیات مجرمانه، جابه جا نمایند.

- برای مثال یک گروه روسی جاعل کارت، می‌خواست عواید حاصل از جعل کارت را از طریق انتقال وجوه آن از محل جعل کارت‌ها به یک منطقه‌ای که بتوانند از وجوه مذکور استفاده نمایند، منتقل نماید. آنها از تسعیر ارزهای مختلف جهت انجام فعالیت لایه‌گذاری استفاده می‌نمودند و در عین حال عواید حاصل شده را از منشاء آن جدا می‌کرد.
- بازار فیزیکی کالا خارج از یک بخش مالی قانونی می‌باشد. با این وجود فعالان حاضر در آن در بخش مالی حضور دارند. بنابراین باید برنامه‌ای جهت شناسایی فعالان آن بازار و آگاهی از اهداف منطقی آنها وجود داشته باشد.
- فعالان اصلی بازار مذکور شامل افراد زیر می‌شوند:
- تولیدکنندگان: موسساتی که کالایی را تولید و یا توسعه می‌دهند (همانند شرکت‌های نفتی، معدنی و یا کشاورزی)
- استفاده‌کنندگان: موسساتی که مواد خام را تبدیل به کالای قابل فروش تبدیل می‌نمایند (مانند کارخانه‌های ذوب آهن و یا تولیدکننده‌های مواد غذایی)
- عمده‌فروشان: اشخاص که میان تولیدکنندگان، استفاده‌کنندگان و دیگر فعالان بازار واسطه‌گری می‌نمایند.
- تاجران: کسانی که از عمده‌فروشان کوچکتر می‌باشند و در توزیع کالاها نقش دارند (مانند معامله‌گران وعاملان) و سازمان‌های مالی که وظیفه تامین مالی را برعهده دارند و یا حضور فعالی در معاملات کالا دارند.
- یک نهاد ممکن است تنها یک و یا چند تن از فعالان بازار را مشاهده نماید. بنابراین ممکن است اهداف تجاری و منطقی معاملات موجود در بازار مذکور نامشخص باشد. به عبارت دیگر ممکن است مشخص شود کالایی فیزیکی (مانند مواد خام) در منطقه‌ای با ریسک بالای فعالیت‌های مجرمانه، موجود می‌باشد. مورد مذکور در سال‌های اخیر بسیار زیاد بوده است. بازار فیزیکی کالا برای پولشویان جهت پنهان‌سازی وجوه غیر قانونی بسیار مناسب می‌باشند زیرا آنها می‌توانند از مزایای موجود در بازار مذکور همچون نوسانات قیمت، جابه‌جایی وجوه و محصولات میان مرزهای خارجی و بورس‌های دنیا استفاده نمایند.
- در ارتباط با شناسایی کامل کارگزاری‌ها از سوی سازمان‌های دیگر، سازمان مذکور ممکن است کارگزاری را شناسایی کامل نماید ولی مشتریان کارگزاری را نشناسد. کارگزاران باید سیاستها و رویه‌هایی جهت شناسایی و برآورد ریسک پولشویی طراحی نمایند. بنابراین یک سازمان باید شناسایی کامل کارگزاری را در راستای رعایت قوانین مبارزه با پولشویی انجام دهد. تلاش جهت دسترسی به برنامه و رویه‌های مبارزه با پولشویی کارگزاری‌های دیگر می‌تواند خطرناک باشد. زیرا سازمان مذکور در معرض نواقصی می‌باشد و با عدم کشف نواقص مربوطه ریسک پولشویی بالا می‌رود. پاسخ به سوالات گروه ولف (Wolf) می‌تواند راهی جهت اطمینان از وجود کنترل‌های صحیح مبارزه با پولشویی باشد.
- استفاده از وسایل الکترونیکی معاملاتی متفاوت همچون موبایل و تبلت در کارگزاری‌ها بسیار متداول می‌باشد انجام معاملات به صورت فوق می‌تواند امکان انجام معاملات در مناطق مختلف جغرافیایی و ناشناختگی را برای پولشویان به همراه دارد. استفاده از تکنولوژی‌های روز در معاملات لزوم ارتباط مستقیم با کارگزاری را کاهش داده است. حساب‌کد معاملاتی ممکن است در کشورهای خارجی برای مجرمان باز گردد.

- شبکه معاملاتی غیرشفاف (Dark pools) ممکن است نگرانی را در ارتباط با ناشناخته ماندن مشتری ایجاد نمایند اما به هر حال آنها دارای ریسک پایین پولشویی می باشند.
- هم کارگزار مجری معاملات (executing broker) و هم کارگزار تسویه وجوه با مشتری در ارتباط می باشند البته آنها دارای وظایف متفاوتی می باشند. هر دوی آنها باید شناسایی کامل مشتری را انجام دهند.
- با توجه به قوانین و مقررات، کارگزار مجری و کارگزار تسویه می توانند از اطلاعات شناسایی کامل مشتری هم‌دیگر تا زمانی که اطمینان حاصل نمایند اطلاعات مورد نیاز کسب شده است، استفاده نمایند.
- هنگامی که مشتری در ارتباط با کارگزاری / نمایندگی مربوطه می باشد، هر دو شخص کارگزاری و نمایندگی باید شناسایی کامل را انجام دهند. کارگزاری / نمایندگی باید از فعالیت‌ها و اهداف مشتری قبل از برقراری ارتباط تجاری با او آگاهی یابند. دسترسی به مورد مذکور در زمانی که کارگزاری / نمایندگی در یک منطقه جغرافیایی باشند و مشتریان در منطقه دیگری حضور داشته باشند، مشکلتر می باشد.
- کارگزاری / نمایندگی تمایل به افزایش نقدینگی در موسسه خود دارند. مورد مذکور ممکن است منجر به اعمال متقلبانه گردد. در مجموع کارگزاری / نمایندگی می تواند بدون اطلاع فرد ماهیت فعالیت تجاری خود را تغییر بدهد. ممکن است کارگزاری / نمایندگی در نقش یک کارگزار مجری به عنوان یک مشتری و یا یک مدیر باشد. انجام چنین تغییراتی جهت افزایش کارایی کارگزاری‌ها ممکن است ارتباطات بین مجرمان را در بخش مالی ضعیف نماید.
- هنگامی که کارگزاری / نمایندگی به عنوان یک شخص ثالث شناسایی مشتریان را انجام می دهد، ریسک با اهمیتی در خصوص وجود پولشویی و اعمال متقلبانه، وجود دارد. ریسک مذکور عبارتست از:
 - انجام معاملات از طریق اطلاعات هویتی جعلی. باید مراقبت ویژه‌ای جهت ریسک سرقت اطلاعات هویتی دیگران شود.
 - باید کنترل‌های لازم هنگام شناسایی مشتریان توسط اشخاص ثالث (کارگزاری / نمایندگی) صورت گیرد. معمولاً کارگزاری / نمایندگی به موکل خود پیشنهاد انتقال وجوه از مشتری از طریق خود را می دهد. بنابراین کارگزاری / نمایندگی به حساب مشتری دسترسی دارد و ممکن است از حساب مشتری پول برداشت نماید.
 - شرایط متعددی جهت انجام اعمال متقلبانه در حساب مشتری از سوی کارگزاری / نمایندگی وجود دارد. مثلاً در هنگام افتتاح حساب با موکل کارگزاری / نمایندگی و اعمال کنترل قانونی بر حساب ایشان توسط کارگزاری / نمایندگی. در حقیقت موکل کارگزاری / نمایندگی دارای حسابی از سوی مشتری می باشد بدون آنکه بر آن کنترلی داشته باشد و از گردش مالی در آن باخبر باشد.
 - موضوع فوق تنها محدود به کشورهای که با زبان‌های مختلف با موکل کارگزاری / نمایندگی صحبت می نمایند نمی باشد. در این رابطه تقلبات زیادی در کشورهای اروپایی و امریکایی اتفاق افتاده است. سرمایه‌گذاری خانوادگی به این صورت می باشد که ممکن است ارشد خانواده بدون اطلاع دیگران دست به معاملات متعدد بزنند.

- هنگامی که تکالیف مربوطه توسط اعضای بورس انجام شود، سازمان‌ها و صنایع بزرگ و معروفی وجود دارند که تجارت آنها بر پایه شهرت آنها می‌باشد. به طور کلی ریسک پولشویی به دلیل وضعیت قانونی آنها پایین می‌باشد آنها ممکن است دارای ریسک‌های دیگری با توجه به ارزش دارایی‌های مورد معامله داشته باشند.
- حساب‌های با هویت نامشخص باعث ناشناخته ماندن مالکان آنان می‌باشد. که این موضوع برای مجرمان جالب می‌باشد. هنگام افتتاح حساب در منطقه جغرافیایی خود فرد و با آموزش دلال آن فرد جهت معامله در مناطق جغرافیایی دیگر این امکان برای مشتریان فراهم می‌شود که هویت آنها در پشت عامل آن فرد پنهان مانده و پولشویی انجام گردد. افتتاح با هویت نامشخص حساب برای کارگزاران دیگر توسط کارگزاران بسیار جذاب می‌باشد. به دلیل آنکه حجم معاملات در این حساب بالا رفته و کارمزد زیادی نصیب آنها می‌شود. موضوع مذکور موجب توجه کمتر کارگزاران به حساب مذکور (به خصوص حساب‌هایی که در مناطق خارج از کشور افتتاح می‌شود) می‌گردد.
- نهادهای مالی که حساب مذکور را باز می‌نمایند، می‌باید قبل از افتتاح حساب شناسایی کامل را در مورد آن انجام دهند. شناسایی حساب مذکور شامل فهم قوانین و برنامه‌های مبارزه با پولشویی می‌گردد. افتتاح حساب مذکور نیاز به تأیید مدیریت ارشد نهاد مالی دارد و باید نظارت مستمری بر آن صورت گیرد.
- منع افتتاح حساب بی نام از سوی FATF جهت شناسایی کامل مشتری منع شده است.
- تا سال ۲۰۰۲ در اتریش بانک‌ها اجازه افتتاح حساب بی نام را داشتند. در حالی که جمعیت اتریش ۸ میلیون بود، ۲۷ میلیون حساب بی نام موجود بود. بسیاری از بانکها در کشور فوق انجام معاملات بانکی را از طریق حسابهای مذکور را انجام نمی‌دادند. اتریش باید قوانین مناسبی جهت قرار نگرفتن در لیست سیاه FATF تدوین می‌نمود و حسابهای بی نام بانکی را می‌بست. اتریش این کار را در سال ۲۰۰۰ انجام داد و در نهایت در سال ۲۰۰۲ از لیست سیاه FATF خارج گردید. با این وجود موضوع مذکور به شهرت و اعتبار اتریش ضربه وارد نمود.
- معامله‌گرانی که مستقیماً در ارتباط با بورس می‌باشند باید توسط بورس مربوطه شناسایی کامل شوند. ریسک پولشویی افراد مذکور به علت ارتباط مستقیم با نهاد نظارتی پایین می‌باشد.
- معامله‌گران کارگزاری در معرض توجه پولشویان قرار دارند. آنها بدون نیاز به انجام شناسایی کامل از سوی کارگزاری می‌توانند عملیات خود را انجام دهند.
- معامله‌گران بازار فرابورس ممکن است بدون نیاز به مجوز به فعالیت بپردازند. به دلیل آنکه ریسک پولشویی آنها در مقابل معامله‌گرانی که دارای مجوز می‌باشند بالاتر می‌باشد، می‌باید سطح مناسبی از شناسایی کامل در مورد آنها انجام شود.

تهیه‌کننده: روزبه سرداری کارشناس دبیرخانه مبارزه با پولشویی

تأییدکننده: روح الله نجفی دبیر دبیرخانه مبارزه با پولشویی